

Tomaž Slak: VLOGA IN POMEN INSTITUTA MESTNEGA ARHITEKTA V PARADIGMI PROSTORSKEGA UREJANJA MANJŠIH OBČIN V SLOVENIJI

ROLE AND IMPORTANCE OF THE CITY ARCHITECT INSTITUTE IN THE PARADIGM OF SPATIAL PLANNING OF SMALL MUNICIPALITIES IN SLOVENIA

DOI: <https://doi.org/10.15292/IU-CG.2022.10.052-060> ■ UDK: 711.4:72 (497.434) ■ SUBMITTED: November 2022 / REVISED: December 2022 / PUBLISHED: January 2023

1.02 Pregledni znanstveni članek / Review Article

POVZETEK

Vloga in pomen mestnega arhitekta, nekoč bistvenega člena pri urejanju in razvoju mest tako pri nas kot v nam primerljivih okoljih, se je v današnjem času izgubila v kompleksni zakonodaji za urejanje prostora, ki ga sicer na novo definira, ne opredeljuje pa zanj kvalitativnih kvalifikacij (razen licence PA ali PPN), ali kakršnihkoli izvršnih pooblastil in odgovornosti. Pregled stanja predvsem v manjših občinah (torej izven Ljubljane in Maribora), pregled zakonodaje in načina delovanja občin pri urejanju prostora v manjših mestih pri nas kaže na potrebo po novem razmisleku o uvedbi tovrstnega instituta. Urejanje mest namreč danes poteka v okviru različno strukturiranih in kadrovsko opremljenih oddelkov za prostor v okviru lokalnih skupnosti (občin). Glavnino odločitev pa lokalne skupnosti (ponekod celo izključno) prepuščajo prostorsko-načrtovalski stroki, izbrani na javnih razpisih ob kriteriju najnižje ponudbene cene. Večja mesta z večjo kritično maso strokovne javnosti pri teh odločitvah manj tvegajo in so obenem tudi kadrovsko bistveno bolj opremljena. Zakon o urejanju prostora (ZUreP) je že v predhodnih verzijah uvedel obvezno delovanje občinskega urbanista, kar naj bi bil sinonim prejšnji definiciji mestnega arhitekta. V članku pa je skozi analizo izpeljan kritičen pogled na ta institut, podane so usmeritve (kot priporočila občinam), ter opozorila in napotila pri nadaljnjih usklajevanjih na tem področju. Za lažjo predstavitev je na koncu dodan primer organizacije instituta mestnega arhitekta v Mestni občini Novo mesto, ki je bil apliciran v prakso leta 2014, torej precej pred sprejetjem ZUreP-2.

KLJUČNE BESEDE

mestni arhitekt, občinski urbanist, kompetence, urbanizem, občine, javni prostor

ABSTRACT

The role and importance of the city architect, once an essential element in the planning and development of cities both in our country and in comparable environments, has nowadays been lost in the complex legislation for spatial planning, which although redefines it, but does not define qualitative qualifications for it (other than a licensed architect and licensed spatial planner), or any executive powers and responsibilities. An overview of the situation especially in smaller municipalities (that is, excluding Ljubljana and Maribor), an overview of the legislation and the way municipalities operate in the planning of space in smaller cities in Slovenia shows the need to reconsider the introduction of this type of institute. Today, urban development takes place in the framework of differently structured and staffed departments for space within local communities (municipalities). The majority of decisions are left to the local community (in some cases even exclusively) by spatial planning professionals, selected in public tenders based on the criterion of the lowest bid price. Larger cities with a larger critical mass of the professional public take less risk in these decisions and are at the same time significantly better equipped in terms of personnel. The Spatial Planning Act (ZUreP) already in previous versions introduced the mandatory activity of a municipal urban planner, which was supposed to be synonymous with the previous definition of a city architect. In the article, a critical view of this institute is derived through analysis. The guidelines (as recommendations to the municipalities), warnings and references for further harmonization in this field also are given. For an easier presentation, an example of the organization of the institute of the city architect in the Municipality of Novo mesto, which was put into practice in 2014, well before the adoption of ZUreP-2, is added at the end.

KEY-WORDS

city architect, municipal urbanist, competencies, urbanism, municipalities, public space

UVODNIK
EDITORIAL
ČLANEK
ARTICLE

RAZPRAVA
DISCUSSION
RECENZIJA
REVIEW
PROJEKT
PROJECT
DELAVNICA
WORKSHOP
NATEČAJ
COMPETITION
PREDSTAVITEV
PRESENTATION
DIPLOMA
MASTER THESIS

1. UVOD – KDO OZ. KAJ JE MESTNI ARHITEKT / OBČINSKI URBANIST

Pri pregledu sodobnih in tudi starejših opredelitev funkcije mestnega arhitekta lahko ugotovimo, da izraz »mestni arhitekt« v splošnem opisuje osebo z vrhunskimi znanji s področja arhitekture, zunanjih ureditev (predvsem) javnega prostora ter še posebej z znanji s področja urbanizma, urejanja prostora in tudi krajine v širšem smislu. Primere oseb v tej funkciji lahko zasledimo tako pri nas (npr. v preteklosti Jože Plečnik, Maks Fabiani in kasneje Boris Kobe v Ljubljani, Marjan Mušič v Novem mestu in tudi v Mariboru, Danilo Fürst na Bledu ter v novejšem času Janez Koželj v Ljubljani ali Stojan Skalicky v Mariboru, ...), kot v tujini, npr. Ernst May (Frankfurt), Jacobus Johannes Pieter Oud (Rotterdam), Mikhail Posokhin (Moskva), Hubert Gessner (Dunaj) ali Tina Saaby (Kopenhagen) in Seung H-Sang (Seul).

Strokovne kvalitete naj bi glede na navedene primere in prakso mestni arhitekt izkazoval skozi svoje realizacije in posege v prostor, ki so prepoznani in splošno sprejeti kot kvalitetni in ki predstavljajo tudi jasen koncept, rdečo nit (potezo), ki ga je določeno urbanizirano okolje opredelilo in prepoznalo kot sebi lastno skozi kriterije zgodovinskega razvoja, trenutnih potreb in skozi vizijo bodočih ureditev in razvoja mesta. V zgodovini urejanja mest je navajanje naziva mestni arhitekt za avtorje mestnih ureditev nedosledno oz. redko. Posamezniki, ki so naj bi delovali v tej vlogi, so delo opravljali po naročilu, na lastno pobudo ali kot zunanji sodelavci mestnih uprav. Primeri takšnih posameznikov, ki so bili na funkcijo imenovani (in ne izbrani z razpisi), so npr. Fabiani v Ljubljani (Trampuž in Dimitrovska Andrews, 2015), Sitte in Wagner na Dunaju (Mihelič, 2008; Collins in Crasemann, 1965) ali Haussmann v Parizu (de Moncan, 2002). V navedenih, pa tudi v drugih primerih, lahko rečemo, da so bili ti posamezniki deležni visoke stopnje zaupanja županov oz. političnih centrov moči ali so z njimi neposredno vodili mestno (urbanistično) politiko. To je opaziti tudi še v današnjem času – primer je »mestni arhitekt« mesta Ljubljane, saj je to vlogo pred leti prevzel profesor s katedre za arhitekturo mesta na Fakulteti za arhitekturo in svoje delo opravlja na funkciji podžupana, ki je po definiciji politična funkcija in vezana na mandat župana, pri čemer Ljubljana formaliziranega instituta mestnega arhitekta nima (Tekavčič et al, 2009). V času, ko so bila javna naročila manj transparentna in ko demokratizacija družbe ni bila družbeni imperativ, so bili mestni arhitekti tudi zaradi vse bolj izrazitega pomena upravljanja z mestnimi površinami najožji sodelavci županov in mestnih uprav. To pomeni, da so bili politični akterji (funkcionarji) s specifičnimi znanji in interesi. Ključno pri tem je, da pri delovanju mestnih arhitektov takrat ni bilo omejitev v smislu »kolizije interesov«, kot jih poznamo danes. Mestni arhitekt se je opredelil kot tak predvsem skozi delovanje v prostoru (svojega) mesta v nasprotju z današnjo prakso, kjer je vsakršna javna funkcija (četudi samo častna in/ali brez konkretnih izvršilnih ali odločujočih moči) nezdružljiva z morebitnim naročilom, delom in/ali plačilom. V sodobnem času se je vloga mestnega arhitekta razširila tako, kot so se razširila mesta v kompleksnejše sisteme.

Nova zakonodaja v Sloveniji od leta 2017 to funkcijo imenuje s terminom občinski urbanist in jo opredeljuje že ZUreP-2 (Uradni list RS, št. 61/2017), v 44. členu, kot obvezo vsake občine, novi ZUreP-3 (Uradni list RS, št. 199/2021) pa občinskega urbanista opredeljuje v 46. členu, kjer je navedena tudi možnost imenovanja županovega svetovalca v zadevah urejanja prostora. Zakaj je opredelitev občinskega urbanista in/ali svetovalca preohlapna in brez ustrezne teže glede na pomen, ki ga je v preteklosti opravljal njegov predhodnik t.i. mestni arhitekt, bomo skušali obrazložiti v nadaljevanju članka in na koncu prikazati tudi na

primeru uvedbe instituta mestnega arhitekta v obliki veččlanskega Urbanističnega sveta v Novem mestu.

Namen tega pregleda stanja in kritičnega pogleda na institucionalno zagotavljanje čim večje kvalitete arhitekture mesta (ali občine) in javnega prostora je torej predvsem v identifikaciji šibkih točk pri odločanju in postopkih pri posegih v prostor ter v iskanju načinov za kompetentno vodenje prostorske politike mest vzporedno (tj. enakovredno) z mestnim menedžmentom oz. z županom, ki naj sega od arhitekture majhnega merila v javnem prostoru (npr. urbane opreme) do opredelitve obsežnejših mestih in urbanih predelov in prostorske politike celotne občine (npr. OPN ali urbanistična zasnova).

2. UREJANJE MEST IN PROBLEMATIKA SODOBNEGA PLANERSKEGA PRISTOPA

Vloga in pomen mestnega arhitekta se je v zadnjega pol stoletja izgubila v kompleksni zakonodaji s področja urejanja prostora, ki ga Zakon o urejanju prostora (vse verzije ZUreP) sicer dokaj skopo definira, ne opredeljuje pa zanj kvalitativnih kvalifikacij, meril ali kakršnihkoli izvršnih pooblastil in odgovornosti, razen pridobljene licence pooblaščenega arhitekta (PA) ali pooblaščenega prostorskega načrtovalca (PPN), kot jih definira Zakon o arhitekturni in inženirski dejavnosti - ZAIID (Uradni list RS, št. 61/2017). Zakonodaja arhitektu (z ustrežno licenco) kot generalistu, katerega kulturno-humanistična in umetniško-inženirska občutljivost sega od merila celotnega mesta ali krajine vse do najdrobnejših segmentov javnega prostora, sicer daje vodilno vlogo pri pripravi urbanističnih načrtov, ureditev in ključnih prostorskih dokumentov. Vseeno pa so danes postopki urejanja mest povsem drugačni kot še pred 40 ali 50 leti, njihova celovitost in dolgoročnost skladna z vizijo razvoja mest (če je le-ta sploh opredeljena) pa bazira predvsem na planerskem in načrtovalskem pristopu, ki končne rešitve oblikuje skozi predpisane postopke variantnih rešitev, javnih razgrnitvev, oblikovanja in sprejemanja pripomb ter potrditev na nivoju občinskih svetov (npr. Skalicky, 2008). V Sloveniji, ki ima razmeroma nizko stopnjo urbanizacije (50 % prebivalstva živi v mestih), le v Ljubljani in Mariboru živi več kot 100.000 prebivalcev. To je z vidika raznovrstnih pritiskov na mestno okolje ugodno, saj so le-ti bolj enakomerno razporejeni na druga (manjša) mesta in kraje. Po drugi strani pa zelo razpršena poselitve predstavlja neracionalno rabo prostora (Plut, 2000).

Urejanje mest danes poteka v okviru različno strukturiranih in kadrovske opremljenih oddelkov za prostor na nivoju lokalnih skupnosti (predvsem občin). Po pregledu javno dostopnih podatkov o kadrovski strukturi v manjših občinah, lahko kljub uvedbi ZUreP-2 in ZUreP-3, še vedno zasledimo mnoge majhne občine brez oddelka ali urada za prostor ali je le-ta bolj kot ne zgolj formalno formiran v okviru drugega urada, ali pa to področje pokriva oseba brez izobrazbe in kompetenc s področja urejanja prostora, arhitekture ali urbanizma. Glavnina odločitev vezanih na posege v prostor se tako, vsaj v primeru manjših mest, v veliki meri (ponekod celo izključno) prepušča prostorsko-načrtovalski stroki, izbrani na javnih razpisih ob kriteriju najnižje ponudbene cene. Če pustimo ob strani državni nivo obravnave prostora (npr. DPN in druge strateške usmeritve), zakonodaja obvezuje vse občine k pripravi OPN in njemu podrejenih podrobnejših načrtov (npr. OPPN). Ob tem kvaliteto v dokumentih opredeljenih odločitvah, zaupa izbranim načrtovalcem, potrditvam v občinskih svetih in javnim razgrnitvam, kjer pa je vključevanje kritične strokovne javnosti prej izjema kot pravilo. Večja mesta z večjo kritično maso strokovne javnosti pri teh odločitvah manj tvegajo in so obenem tudi kadrovske bolj opremljena. Pri manjših mestih je tveganje

bistveno večje, slabi rezultati pa niso vidni samo v grajenem prostoru ampak z izvedbo postanejo tudi precedens ali vzorec za nadaljnjo gradnjo. Zakonodaja predvideva še druge varovalke: npr. obvezna izdelava celostnih presoj vplivov na okolje (CPVO), sprejem ključnih odločitev v mestnem ali občinskem svetu, zaščita posebej varovanih območij z drugimi akti in institucijami ipd. Kljub temu pa so lahko te varovalke premalo, saj gre v primeru prostorskih posegov za tako specifična znanja z dolgoročnimi posledicami, da jih nikakor ne moremo prepuščati dnevni politiki enega mandata ali razparceliranim in večkrat nepovezanim ali celo nasprotujočim interesom različnih mnenje- oz. soglasje- -dajalcev (t.i. nosilcev urejanja prostora). Na podlagi preučitve kadrovske zasedbe manjših (tj. ne-mestnih) občin, ki v Sloveniji predstavljajo večino (vir: <http://www.stat.si/obcine>), kaže, da planerski in načrtovalski pristop nadvladuje poglobljeno urbanistično in arhitekturno artikulirano sistemsko oblikovanje mest. Zato ugotavljamo, da je planiranje še vedno v krizi (Dešman, 2007) in bi ga bilo v tem oziru zato nujno nadgrajevati. Morda bi bil ravno bolj konkretno definiran institut mestnega arhitekta pomemben korak k nadgradnji planiranja, načrtovanja in oblikovanja manjših mest pri nas.

Iz gornjih ugotovitev lahko sklepamo, da v procesu sprejemanja odločitev manjka predvsem operativni prostorski institut na nivoju občine z določeno odločujočo, izvršno močjo in odgovornostjo, ki bi povezoval obveze izhajajoče iz prostorske zakonodaje, prevedbo le-teh v izvedbene akte, izvajal nadzor nad projekti urejanja prostora višjega (OPN) in podrobnejšega (OPPN) nivoja ter skrbel za skladnost in kvaliteto javnega prostora tako na konkretnem merilu uporabnika, kot na nivoju koncepta, ki izhaja iz skupne vizije. Manjka nekakšen vmesni in obenem krojni člen med prostorskim načrtovanjem na nivoju občine in podrobnejšim merilom oblikovanja javnega prostora, ki mu lahko rečemo tudi arhitektura mesta. Ta vmesni člen bi lahko opredelili kot institut mestnega arhitekta ali lokalni (regijski, občinski) urbanistični institut. Menimo, da ne bi smel biti le (fizična) oseba s kompetencami, ki izhajajo zgolj iz ustrezne licence, ampak kakršnakoli oblika delovnega ali strokovnega telesa z merljivimi (priznanimi, dokazanimi...) kompetencami, kvalitetami in predvsem izvršnimi pooblastili ter iz tega izhajajočo odgovornostjo.

Kot ugotavlja tudi mariborski mestni arhitekt, naj bi bil mestni arhitekt most med stroko, občinskimi službami, upravo in zasebnim sektorjem, v smislu preseganja birokratske naravnosti, v skladu z dolgoročno strategijo razvoja mesta in regije (Skalicky, 2008). Odgovornosti mestnega arhitekta so v tem pogledu obsežne, morda preobsežne za eno samo osebo. Mesta, četudi manjša, zahtevajo odzivnost, ki vsebuje pomembne vsakodnevne odločitve z dolgoročnimi posledicami. Preprečiti moramo, da se mesto kot javni prostor izgubi (Kos, 2007).

3. KOMPETENCE IN ODGOVORNOST OBČINSKEGA URBANISTA

V slovenski prostorski zakonodaji je institut mestnega arhitekta poimenovan z nazivom občinski urbanist in opredeljen kot (fizična) oseba z ustrežno licenco PA (pooblaščen arhitekt) ali PPN (pooblaščen prostorski načrtovalec) v 46. členu ZUreP-3. Sodelovanje občinskega urbanista je za vse občine obvezno. Poleg nalog urejanja prostora iz občinske pristojnosti občinski urbanist opravlja tudi naloge strokovnega svetovanja županu v zadevah urejanja prostora, skrbi za celostno politiko prostorskega razvoja občine, skrbi za koordinacijo priprave prostorskih aktov med občino in izdelovalcem prostorskega akta ter izvaja naloge v postopkih lokacijske preveritve v skladu s tem zakonom. Poleg navedenega imajo občine tudi možnost vključitve nevladnih

organizacij (47. člen ZUreP-3), ki delujejo v javnem interesu na področju urejanja prostora. Dodatna zakonska zagotovila kakovosti izhajajo iz obveze po pridobitvi rešitev skozi projektni natečaj. Nekaj let po uveljavitvi nove zakonodaje postaja jasno, da naštetih ukrepi in obveze niso zadosten pogoj kvalitete. V tem času bi bilo možno tudi statistično preveriti, koliko območij je bilo dejansko urbanistično določenih skozi institut natečaja, koga so občine imenoval v službo občinskega urbanista in pod kakšnimi pogoji so se le-temu morda (lahko) izognile.

Pri pripravi nove zakonodaje je bila prisotna pomembna ideja zagotavljanja (minimalne) kakovosti in obvezne prisotnosti vsaj enega arhitekta ali prostorskega načrtovalca v kadrovski zasedbi, obenem pa obveza navedena v 46. členu ZUreP-3 ni tako močno definirana, da ji majhne občine ne bi mogle zadostiti. Kljub temu manjka definiciji občinskega urbanista konkretna izvršna moč in odgovornost za odločitve. S tem bi institutu zagotovili strokovnost, preudarnost in tudi apolitičnost, ki sta pri urejanju prostora (kot omejeni naravni dobrini) nujni.

Zagotovitev enega licenciranega strokovnjaka, ki ima zgolj svetovalno funkcijo, ne zagotavlja kvalitete na področju urejanja mest, ki preraščajo v konfliktna polja kolizije interesov različnih interesnih skupin. Pridobitev licence PA je namreč možna že po dveh letih prakse po pridobitvi izobrazbe in brez ene same izkušnje v urbanističnem načrtovanju (!). Tudi pri licenci PPN niso preverjene kompetence na področju širokega razumevanja urejanja mest. Namreč, oseba s to licenco je lahko še vedno le planer brez razumevanja pomenov in vizije razvoja mesta (glej npr. Zupančič, 1999). Zaposlitev pooblaščenega arhitekta ali prostorskega načrtovalca, če nima strokovne avtoritete, torej ne more biti zagotovilo kvalitete (Klipšteter 2015). Ob tem je pomembno naglasiti, da sodobni principi urejanja mest pomenijo odziv na vse bolj intenzivno rabo javnih mestnih površin, saj se tudi populacija v mestih povečuje (Gehl, 2010). Tudi v manjših mestih, ki imajo praviloma manjši obseg javnih površin, je kompetenten občinski urbanist ali mestni arhitekt ključen za dvig kvalitete bivanja. Kot navaja D. Sim v monografiji *Soft City*: »Ker se mesta po vsem svetu zgoščajo in stanovanjski stroški silijo vse več ljudi v manjše prostore, postaja ravnotežje med zasebnostjo in družabnostjo težje. Depresija in osamljenost sta postala normalna pojava. Obstaja epidemija slabega zdravja zaradi ljudi, ki živijo v zaprtih prostorih, sedijo v mehansko prezračevanih zgradbah z umetno svetlobo in se povsod prevažajo v avtomobilih. Preživeti več časa na prostem v družbi drugih, se gibati, doživljati življenje med zgradbami« je pomembnejše kot kdaj koli prej.« (Sim, 2019).

Kot še navaja Sim, mora mestni arhitekt »pomiriti ljudi v vse bolj strašljivem okolju, ki ga je zaznati v večjih sodobnih mestih«, kar bi lahko povzročilo upor proti urbanizaciji v manjših mestih. »Vse bolj ostra politična klima odraža globok in iskren strah pred spremembami. Obstaja strah pred hitro urbanizacijo, ki bi lahko ogrožala način življenja ljudi. Obstaja strah pred naraščajočim in spreminjajočim se prebivalstvom, prenaseljenostjo in zastoj, socialno segregacijo in neenakostjo. Prisoten je strah pred podnebnimi spremembami, neznanimi vremenskimi vzorci in vse pogostejšimi naravnimi katastrofami. Ti izzivi zadevajo samo bistvo človekovega stanja. Običajna reakcija ob soočenju s strahom je teči v nasprotno smer, zani-kati spremembo in zapreti razlike, namesto da bi sprejeli izzive in pozdravili priložnost novega.« (Sim, 2019). Zato je mestni arhitekt pomemben člen v komunikacijski strategiji razvoja mest in pomemben element stroke, ki nagovarja odločevalce v prostoru (mestno politiko) na eni strani ter prebivalce na drugi strani k ustreznim odločitvam glede skupnega javnega prostora ter lahko ob tem usmerja ustrezne oblike participativnega in

hierarhičnega pristopa pri urejanju mesta, kar bo podrobneje prikazan o v naslednjem, 4. poglavju.

4. UTEMELJITEV IN POMEN VZPOSTAVITVE INSTITUTA MESTNEGA ARHITEKTA ZA POTREBE UPRAVLJANJA MEST

Mušič opozarja, da urejanje mest po pomenu presega posamezne objekte ali ureditve (Mušič, 2005). Gre za osnovno lokalno skupnostno merilo, kjer je nujna tudi (so)udeležba uporabnikov mesta oz. prebivalcev. Iz tega razloga predlagamo, da institut mestnega arhitekta/občinskega urbanista sestavlja ekipa strokovnjakov različnih področij (arhitekture, urbanizma, krajinske arhitekture, urbanističnega planiranja), dokazanih ali preverljivih kvalitet, kompetenc in strokovne avtoritete, ki bi obenem skrbela tudi za ustrezno komunikacijo s predstavniki širše javnosti in z uporabniki mesta. Čeravno se zdi, da bi v primerih majhnih mest in občin to funkcijo lahko opravljala zgolj ena kompetentna oseba, v nadaljevanju članka navajamo argumente, ki takšne poenostavitve postavljajo pod vprašaj. Ob tem ni zanemarljivo, da zakon dopušča različne oblike pogodbenih razmerij za opravljanje tega dela, zato bi lahko ena kvalitetna ekipa regijskega obsega pokrivala tudi več okoliških manjših občin, ali pa bi se oblikovali regionalni instituti mestnega arhitekta. Spet aktualne različice omenjenega instituta lahko postanejo tudi nove oblike mestnih urbanističnih zavodov. Veččlanske oblike institutov mestnega arhitekta namreč lahko zagotovijo pluralnost in demokratičnost ter zmanjšujejo nevarnosti vplivanja na tako opolnomočeno telo.

Vseeno pa moramo tudi v teh primerih opozoriti na sledeče: največji problem upravljalcev mesta je selekcija in hierarhizacija zelo različnih in včasih izključujočih si predstav o mestu. Ta problem velikokrat napeljuje k enostranskim poenostavitvam, različnim ekskluzivizmom (t.j. izjemam in posebnim rešitvam), k skrivanju za arbitrarnimi kriteriji stroke in omejenimi finančnimi zmožnostmi, ter k iskanju priznanih avtoritet, ki apriorno zagotavljajo kakovost konkretnih rešitev (Kos, 2007). To so tudi največje nevarnosti vodenja (predvsem manjših) mest, saj če je najboljši tisti urbanizem, ki se odreka avtoritarnemu iskanju prave resnice in se usmerja v iskanje velikega števila drobnih, na prvi pogled malenkostnih rešitev, je ta cilj gotovo lažje uresničljiv v večjih mestih. V manjših mestih že po logiki stvari ni mogoča velika raznovrstnost namembnosti prostora. Kljub temu ali prav zato, so takšni drobni koraki oziroma mreža urejenih urbanih točk, ki imajo vpliv na širši prostor, obenem tudi osnovna mreža preobrazbe celotnega mesta ali kraja.

Ob boku govora o mestnem arhitektu (kot smo zgoraj ugotovili, zaenkrat deloma okrnjenem v funkciji občinskega urbanista) moramo nujno govoriti tudi o upravljanju mest, ki predstavlja širši pojem ravnanja z mestom kot obsežnem fenomenu, ki presega zgolj prostorske implikacije, čeprav so le-te morda najvidnejše in najbolj konkretne, dolgoročne. Zato je ob mestnem arhitektu kot ključnem členu upravljanja mest bistvena funkcija mestnega menedžerja. Koncept urbanega menedžmenta so zaradi njegove izmuzljivosti prevzele mnoge discipline (arhitektura, sociologija, urbana sociologija, urbanizem, politologija ipd.), ki pa si ga razlagajo različno. Irena Bačlija Brajnik v knjigi Urbani menedžment: koncept, dimenzije in orodja razčlenjuje vodenje mest na tri nivoje oz. ključne hierarhično opredeljene kategorije in sicer: vizija - taktični nivo - strateški nivo, ki jim sledi izvedba posameznih projektov (Bačlija Brajnik, 2010).

Vizija je osnova in je najširša oblika usmeritve pri prenovi in razvoju mesta. Primer vizije, ki je bila sprejeta za MONM je naveden v nadaljevanju članka (poglavje 5.1). Vizija je osnova za

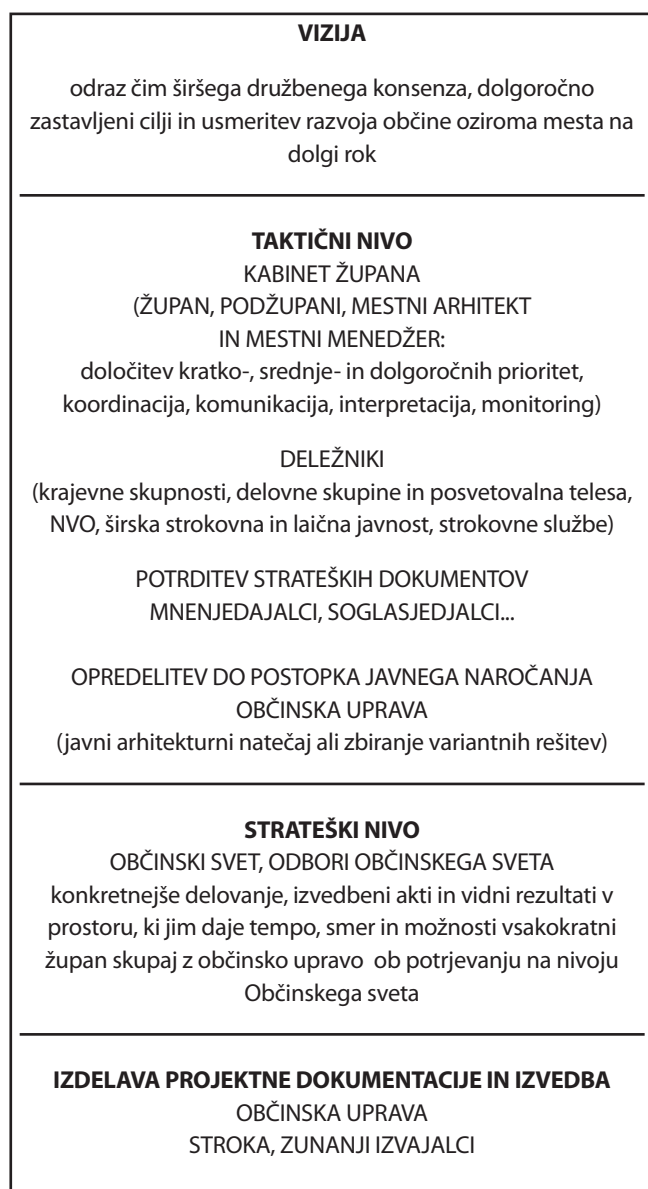
načrtovanje **taktičnih odločitev**, ki so v pristojnosti župana in njegovih sodelavcev, občinskih in državnih strokovnih služb in že na tej stopnji usklajene z nevladnimi organizacijami in širšo zainteresirano javnostjo. Ker je mesto predvsem prostor delovanja različnih interesnih skupin in prostor vsebin, potrebujejo mesta mestnega arhitekta in mestnega menedžerja z njunimi natančno določenimi medsebojnimi razmerji in nalogami (kot ima to urejeno na primer mesto Ljubljana, kjer je funkcija mestnega arhitekta neformalna funkcija podžupana, medtem ko je mestni menedžer od leta 2013 nova funkcija, ki je del kabineta župana). Njuna naloga je na tej stopnji predvsem koordinacija nalog, komuniciranje z vsemi deležniki ter usklajevanje in interpretacija njihovih stališč. V Sloveniji pa se danes srečujemo s številnimi primeri predvsem manjših občin in mest, kjer ni jasno, kdo opravlja tovrstne naloge. Po pregledu kadrovske sestave manjšega zorca tovrstnih občin, lahko sklepamo, da dela mestnega menedžmenta največkrat opravlja župan, direktor občinske uprave ali referent za družbene dejavnosti, delo mestnega arhitekta pa občinski urbanist (če ga občina ima) ali eden od zaposlenih na oddelku za prostor (če tak oddelek občina ima), v nekaj primerih pa se je izkazalo, da osebe na tovrstni funkciji preprosto ni.

Ko so ključne prioritete in strateške odločitve glede posegov v prostor mesta določene in usklajene med vsemi mestnimi deležniki, jih občina skladno z veljavno Zakonodajo pošlje v potrditev mnenjedajalcem oziroma soglasjedajalcem. Od tedaj so potrjeni dokumenti obvezujoči za načrtovanje nadaljnjih aktivnosti prenove in razvoja. Tovrstni postopki pa so že del **strategije** prenove in razvoja, katerih potrditev je v pristojnosti Občinskih svetov, ki morajo za njeno uresničevanje tudi določiti časovne okvire in zagotoviti finančna sredstva. **Izvedbeni del** je v pristojnosti občinske uprave, ki projekte izvaja glede na izbrani način javnega naročanja pri čemer naj bi konkretne projekte nadzirala, jih usklajevala tudi še v projektni in izvedbeni fazi ter s pomočjo mestnega arhitekta/občinskega urbanista preverjala skladnost z višjimi nivoji. Shema za upravljanje mest po Bačliji vizijo opredeli kot določitev kratko-, srednje- in dolgoročnih prioritet razvoja mesta, ki naj bi bila osnova za konkretnije delovanje in vidne rezultate v prostoru, ki jim daje tempo smer in možnosti vsakokratni župan skupaj z občinsko upravo (Bačlija Brajnik, 2010). Vendar bi morala biti vizija v uspešnih družbah po definiciji odraz čim širšega družbenega konsenza, dolgoročno usmerjena in naj bi presegala partikularne poglede vsakokratno izvoljene občinske oblasti. Prioritete bi morale biti določene na taktičnem in strateškem nivoju, kjer pa jim lahko daje tempo, smer in možnosti vsakokratna oblast, seveda v okviru demokratičnih procesov sprejemanja tovrstnih odločitev. Zato bi morali shemo vodenja mest vsebinsko nekoliko korigirati, na primer tako, kot je prikazano na sliki 1.

Predlog prenovljene sheme ne določa mestnega arhitekta/občinskega urbanista zgolj v krovni funkciji oz. v začetnih (konceptnih) fazah v okviru delovanja kabineta župana. Njegova vloga je ključna pri vseh nadaljnjih korakih in je razumljena skozi način delovanja (komuniciranje, interpretacija...), ki mora potekati ves čas. Predvsem pa je ključno, da strokovni delovni mesti mestnega arhitekta in mestnega menedžerja nista vezani na mandat župana. S tem se zagotovi profesionalizem (neodvisnost od trenutnih političnih odločevalcev), ohranjanje vizije, strateških odločitev, dolgoročnih prioritet ipd., ki segajo preko štiriletnih mandатов lokalne politike.

Na podlagi te sheme lahko tudi ugotovimo, da obstaja množica možnosti, ki jih manjša mesta in občine premalo izkoriščajo. Če se referiramo zgolj na pilotni projekt TCM (Town City Management), ki ga je pri GZS izvajala Podjetniško trgovska zbornica in

Slika 1: Predlog prenovljena sheme nivojev in hierarhične delitve upravljanja mest. Povzeto po (Bačlija Brajnik, 2010).

v okviru katerega so v sodelovanju z avstrijskimi strokovnjaki iz CIMA GmbH tri slovenska mesta, Ljubljana, Koper in Celje, iskala načine za ohranjanje in izboljšanje ekonomskega, socialnega in kulturnega razvoja mestnih jeder, lahko ugotovimo, da je predlagan model mestnega marketinga (kot končni produkt projekta) močno vezan na službo mestnega arhitekta ali občinskega urbanista in seveda mestnega menedžmenta. Zajema množico spodbud, asociacij, povezav in mestnega marketinga, upravljanje s praznimi prostori ter povezovanje med mestom, podjetniki in turizmom ... ki lahko bistveno izboljšajo profesionalno upravljanje mest in mestnih središč (Upravljanje ..., 2017). Delo mestnega menedžmenta gre tako vedno v spregi z mestnim arhitektom ali urbanistom, kot je to na primer pred leti pojasnila mestna menedžerka v Mestni občini Ljubljana, ga. Razpotnik (Čakš, 2013).

Tako za mestni menedžment ali upravljanje kot tudi za funkcijo mestnega arhitekta se je na primeru Ljubljane izkazalo, da zadošča resnično kompetentna in usposobljena ena (fizična) oseba, pri kateri niti ni pomembno ali ima kakršnokoli licenco, pa tudi to ne, ali zaseda regulirano delovno mesto v občinski upravi ali

gre za zunanjšega izvajalca oz. svetovalca imenovanega s strani kabineta župana. Naivno pa je pričakovati, da je moč zagotoviti enako kompetentne osebe tudi v vseh drugih občinah. Že v primerih preostalih 11 mestnih občin je kadrovska podhranjenost na področju mestnega menedžmenta in mestne arhitekture opazna, saj po pregledu kadrovskih sestav, vsaj formalno v nobeni med njimi ni imenovanega mestnega menedžerja ali mestnega arhitekta. To seveda izhaja iz klasifikacije delovnih mest v javni upravi, zato lahko o morebitnih obstoječih tovrstnih funkcijah predvsem sklepamo na podlagi poznavanja razmer v tem segmentu. Poleg tega zagotovitev arhitektov (če se vrnemo na področje prostora) zaposlenih na občini ne zagotavlja tudi kvalitetnega urbanističnega razvoja (Klipšteter, 2015). Ob tem je treba upoštevati eno ključnih funkcij mestnega menedžmenta in mestnega arhitekta. To je spodbujanje sodelovanja javnosti (Kos in Jankovič Potočnik, 2005), ki se mora izražati na različne načine in ki pripomorejo k selekciji prej omenjenih predstav o mestu. Tako imenovani »pristop od spodaj navzgor« (ang. *bottom up approach*), pomembno zmanjšuje samovoljo ali nekritičnost oblasti do urejanja javnega prostora, predvsem pa omogoča bolj holističen pristop pri urejanju sosesk v večjih mestih oziroma urejanje manjših mest. Soudeležba javnosti (v okviru ustreznih procesov za njeno vključevanje) zagotavlja višjo stopnjo legitimnosti in opravlja funkcijo korektiva demokracije (Messerschmidt in von Zadow, 2019).

V končnem Poročilu Urbanističnega inštituta RS »Konkurenčnost Slovenije 2006 – 2013« (Mihelič, 2008) med drugim navedba arhitekturno-urbanistične problematike, ki se kot prva in temu primerno prioriteta razteza skozi dve strani prilog, izkazuje resnost pomanjkanja usklajenega delovanja mestnega menedžmenta in mestnega arhitekta, ki bi skozi možne mehanizme urejanja in vodenja mest lahko bistveno pripomogla k doseganju vizije večine mest v Sloveniji. Iz navedenega lahko sklepamo, da torej brez operativne funkcije mestnega arhitekta tudi trajnostno in urbanistično kvalitetno vodenje mest ni možno. Ali ga lahko zagotavljajo uradi za prostor in obvezni občinski urbanist, bo obravnavano v kratki diskusiji, ki sledi na koncu te razprave. V nadaljevanju pa podajamo primer vzpostavitve inštituta mestnega arhitekta na primeru Mestne občine Novo mesto, ki je tovrstni inštitut uvedla konec leta 2014.

5. REZULTATI DELA URBANISTIČNEGA SVETA V MESTNI OBČINI NOVO MESTO (MONM), KOT PRIMER VZPOSTAVITVE INSTITUTA MESTNEGA ARHITEKTA

V Mestni občini Novo mesto od leta 1956, ko je bilo prenovljeno mestno jedro po načrtih arhitekta in konservatorja Marjana Mušiča (in ga lahko opredelimo kot mestnega arhitekta), ne zasledimo navedbe mestnega arhitekta, razen v kratkem obdobju v letih 2003-2006, "ko je bilo v sklopu županovega kabineta osnovano delovno mesto 'svetovalca za arhitekturo mestnega jedra', kar je javnost interpretirala kot delovno mesto mestnega arhitekta" (Simič, 2007). Za vzpostavitev inštituta mestnega arhitekta v Novem mestu se je ves čas svojega delovanja (tj. od leta 1994) zavzemalo Društvo Novo mesto, leta 2012 pa je to pobudo aktivno podprlo tudi Društvo arhitektov Dolenjske in Bele Krajine. Po lokalnih volitvah leta 2014 se je novi župan namesto delovnega mesta mestnega arhitekta odločil ustanoviti Urbanistični svet Mestne občine Novo mesto (US MONM), ki je posvetovalno telo župana za prostorski razvoj občine ter za vzpostavitev urbanistično in arhitekturno skladnega, trajnostnega in kakovostnega razvoja javnega prostora ter zunanje podobe mesta (navedba iz Poslovnika US MONM). Definicija US MONM kot posvetovalnega telesa je skladna z novo zakono-

dajo, sicer pa v okviru svojega delovanja presega definicijo v ZUrep-3, čeravno ni omejena na pogoje imenovanja ene osebe z ustrezno licenco.

Poleg funkcije 'mestnega arhitekta' poslovnik še navaja, "da je namen US MONM vzpostavljanje dialoga župana s predstavniki strokovne javnosti o pomembnih vprašanih arhitekture, urbanizma in urejanja prostora". Gre za strokovno telo, zato so mnjenja, odločitve in nasveti odraz dobrega poznavanja prostorske in urbanistične tematike ter obenem dobrega poznavanja posebnosti in specifičnosti prostora, urbanizma in arhitekture Novega mesta. US MONM spremlja in sodeluje pri vseh pomembnejših odločitvah o prostorskem razvoju Novega mesta. Na svojih sejah preučuje ter v okviru strokovne presoje in argumentacije verificira ali podaja pripombe na zastavljene cilje in razvojno politiko mestnih oblasti. Poleg navedenega se Urbanistični svet ukvarja tudi s konkretnimi problemi ali vprašanji, ki se pojavljajo bodisi s strani meščanov, občinskih strokovnih služb ali druge zainteresirane javnosti.

Imenovani člani US MONM so različne strokovno kompetentne osebe in že več let angažirane na področju prostora novomeške občine, ki ga zelo dobro poznajo ter so ob tem aktivni pri oblikovanju, nadzoru, presojanju in vrednotenju tega prostora.¹

5.1 Vizija prostorskega razvoja MONM – izhodišče za delovanje US MONM

Vizija prostorskega razvoja Novega mesta, ki jo je postavil in ji sledi US MONM se glasi: »V Novem mestu in okolici se bo oblikovalo kakovostno bivalno okolje. To bo nudilo privlačen javni prostor in predstavljalo eno najbolj zaželenih lokacij za bivanje v državi. Vključevalo bo projekte, ki bodo občanom omogočali sodobnejše bivanje (kolesarske steze, rekreacijski centri, pešpoti, biološke poti in turistična infrastruktura), obiskovalce od drugod pa bodo privabljali s svojo inovativnostjo. V bivalno okolje bomo vključevali naravne danosti Gorjancev in reke Krke, kulturne dediščine, vinarstva in kulinarike.

Kvaliteten javni prostor kot prostor družabnih in družbenih dejavnosti, socializacije družbe in predvsem tiste dodane vre-

¹ US MONM so ob ustanovitvi sestavljali:

Doc. Dr. Tomaž Slak, univ. dipl. inž. arh. je redno zaposlen na Fakulteti za arhitekturo Univerze v Ljubljani, kjer je nosilec več rednih predmetov na štud. smereh arhitektura in urbanizem. Obenem je tudi prokurist in vodja projektov v arhitekturnem biroju Bazaarhitektura d.o.o. ter član izvršnega odbora Društva arhitektov Dolenjske in Bele Krajine (DAD). Je avtor večjega števila stavb, prenov ter ureditev javnih prostorov, član različnih natečajnih komisij pri ZAPS in predstavnik strokovne javnosti pri MONM pri obravnavi različnih arhitekturno-urbanističnih projektov in pri drugih posegih v prostor.

Dr. Liljana Jankovič Grobelšek, univ. dipl. inž. arh. je redno zaposlena v občinski upravi MO Ljubljana na Oddelku za urejanje prostora, kjer je vodja Odseka za prostorske planske akte. Več let je bila zaposlena v podjetju Acer, d.o.o. iz Novega mesta, v okviru katerega je izdelovala in vodila pripravo urbanističnega načrta za Novo mesto ter sovodila pripravo Občinskega prostorskega načrta za Novo mesto (ujeljavljen 2009). Je članica DAD in predsednica Društva urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije.

Dr. Iztok Kovačič, univ. dipl. inž. arh. je bil v času oblikovanja US MONM redno zaposlen v občinski upravi občine Šentrupert, kjer je skrbel za prostorsko načrtovanje, razvoj in vodenje investicij. Zdaj enake naloge opravlja v občinski upravi MONM kot vodja Urada za prostor in razvoj in je zaradi narave dela prenehal z delovanjem v US MONM, še vedno pa je prisoten na sejah Sveta kot predstavnik občine.

Mitja Simič, univ. dipl. inž. kraj. arh. je redno zaposlen na Zavodu za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Novo mesto. V letu 2015 je postal vodja območne enote v Novem mestu. Je dolgoletni član upravnega odbora Društva Novo mesto in je tudi član izvršnega odbora DAD ter soustanovitelj nevladne iniciative »Pešfolk«, ki aktivno spodbuja kulturo sprehajanja in trajnostno mobilnost ter izgradnjo in urejanje mreže peš poti v Novem mestu in okolici. Je tudi viden slovenski strokovnjak za zgodovinske vrtno in parkovne ureditve.

dnosti, ki nastaja skozi razvoj urbane kulture predstavlja vitalno komponento vsakega regionalnega oz. lokalnega razvoja. S prepoznavnim in kvalitetno usmerjenim oblikovanjem javnega prostora se utrjuje tudi lokalna samozavest prebivalcev, kar posledično povečuje atraktivnost za obiskovalce in dolgoročno zagotavlja vračanje mladih po končanem študiju izven regije. Kvalitetno in v čim večji meri razvito urbano okolje in kultura sta ključna za to, da se bi na tem prostoru vzpostavila kritična masa intelektualnega, urbanega, izobraženega in inovativnega prebivalstva, ki je tudi sposobno ustvariti bolj optimistično in razvito družbo prihodnosti.«

Prav je, da je vizija splošna in s konsenzom vseh zainteresiranih sprejeta ideja o tem, kakšno mesto si želimo ter, da se ob tem tudi smiselno izvaja. Zastavljena je z namenom, da presega vsakokratno oblast s štiriletnim mandatom, lahko pa se dopolnjuje oz. preoblikuje skozi čas. Na primeru Novega mesta se je izkazalo, da je bil večji problem oblikovanja kvalitetnega javnega prostora določitev kratko-, srednje- in dolgoročnih prioriteta, ki bi izhajale iz, v letu 2009 sprejetih, planov – strateškega in izvedbenega dela Občinskega prostorskega načrta MONM. Prav tako ni bilo pravih strateških usmeritev in strukturiranega akcijskega načrta. Naloga Urbanističnega sveta je zato tudi skrb za dosledno izvajanje strateško zastavljenih ciljev in vizije, ki jih določa stroka skozi javno in argumentirano razpravo.

5.2 Prioritete, usmeritve in prednostni projekti

US MONM je izpostavil ugotovitev, da mestne občine, ki je obenem regijsko središče, ne moramo razvijati »od zunaj navznoter«. Če gre za manjšo občino, kjer se težko doseže kritično maso oz. ustrezno koncentracijo prebivalstva za oblikovanje urbane kulturne identitete, je ta način lahko poguben. Prioritete si torej sledijo iz mestnega jedra proti periferiji. Sodobna družba ceni urbano kulturo in mešane cone, kjer prihaja do interakcij med bivalnimi, kulturnimi, upravnimi, poslovnimi, trgovskimi in pristoječnimi vsebinami. "Življenje v mestu je življenje v veliki skupini ljudi, ki so si med seboj zelo različni. Razlikujejo se po izobrazbi, svetovnem nazoru, statusu oziroma socialni strukturi, delu, ki ga opravljajo, kulturnem razvoju in podobnem, tudi v nacionalni pripadnosti. Zato življenje v mestu zahteva posebno obnašanje. Mesto je namreč še vedno najboljša možnost za kakršen koli napredek posameznika in vse nacije" (Ovsec, 1994). Manjša mesta, kakršna je tudi Novo mesto imajo potencial, da na majhnem prostoru, ki ga je moč obvladati peš ali z inovativnim javnim transportom, postanejo »velika« mesta v malem merilu.

Ključne prioritete, ki sestavljajo zastavljeno vizijo prostorskega razvoja MONM, je US konec leta 2014 izpostavil glede na **oceno stanja**, ki je bila zaznana ob nastopu mandata. Ocena stanja morda ne zajema vsega, je pa pokazatelj preko katerih ključnih prioritet se lahko učinkovito približamo prej navedeni viziji in bi bila z izjemo specifičnih problematik lahko opis stanja v mnogih manjših mestih po Sloveniji:

- Novo mesto kot javni prostor in urbano središče za bivanje ni privlačno, je preobremenjeno s prometom in ne nudi ustrezne podpore urbani bivalni kulturi in sodobnemu načinu življenja v mestu. Glavni trg kot trg skupaj z območjem na Kandiji ne pride do izraza, meščani mesta ne uporabljajo kot podaljška lastnega doma.
- Poslovno-kulturno središče ni dovolj izoblikovano, niti prepoznavno v prostoru. Njegov osrednji del zaseda največja ruševina v mestu (bivša stavba občinske uprave na Novem trgu). Žalostna podoba se kaže tudi na samem »pragu mesta« v obliki neurejenega stanja, v katerem je avtobusna postaja.

- Peš cone v mestu (razen območij ob reki Krki) praktično ne obstajajo. Uporabe koles se v mestu ne spodbuja, tudi zaradi manjkajočih kolesarskih stez, ki so nujne vsaj v radiju 3km iz centra.
- Manjka sistem povezav (peš prehodov) preko Krke, ki bi vzpostavili nove cone za razvoj urbanega življenja in območij sprostitev.
- Javno-zasebni proces ureditve območja BTC v Bršljinu kot vpadnice v mesto poteka počasi in brez ustrezne izpostavljenosti/obveščanja javnosti.
- Okoliški kraji nimajo prepoznavne podobe in jasno izoblikovanih središč, ki so nujna za identiteto in notranjo povezanost lokalnih prebivalcev.
- Sprejeti Občinski prostorski načrt (OPN) je velik korak k urejanju prostora, vendar je potrebna podrobna in kritična presoja dokumenta, ter prevedba ugotovljenih dejstev v izvedbene dele OPN in/ali v izdelavo posameznih Občinskih podrobnih prostorskih načrtov (OPPN).
- V območju celotne občine se za pomembnejše prostorske ureditve in objekte praktično ne izvaja javnih arhitekturnih natečajev, ki so nujni za dvig nivoja grajenega okolja. Izjema so univerzitetni kampus v Drgančevju (2005), športna dvorana Portoval (2011) ter športna dvorana v Stopičah (2009) - izveden je le slednji.
- Pritisk ozkih interesnih dejavnikov iz zasebne sfere na javni prostor je premočan. Javno-zasebno partnerstvo s projektnim vodstvom občine naj bi vzpostavilo ustreznejša razmerja 'javno' (prevladujoče, določujoče) vs. 'zasebno' (podrejeno, prilagodljivo).

Za določitev konkretnih prioritet je US MONM predlagal usmeritve in projekte, ki izhajajo iz vizije in programskih usmeritev, vendar so v bistvu pogojevani na podlagi ugotovljenega stanja. Izpostavljeno je bilo, da se lahko glede na interes, z majhnimi posegi v izboljšanje kvalitete nepremičnin poveča njihova vrednost in atraktivnost. Umestitev ustreznih vsebin (npr. univerze, urbane pisarne, stanovanja za mlade...) na Glavni trg bi poživilo utrip celega starega mestnega jedra. Prioritetno bi morali tudi tu pristopati k nepremičninam v starem jedru in skupaj z že začeti projekti in vizijami prenove mestnega središča počasi širiti mrežo kvalitetne družbene lastnine navzven. Infrastrukturne probleme je treba reševati vzporedno oz. podrejeno prostorskim nalogam ter jih avtomatično (kot pogoj za delovanje) vključevati v izvedbo primarnih in prioritetnih ureditev v javnem prostoru.

Premišljeno spajanje naravne in kulturne dediščine bi privedlo do unikatne konfiguracije izredno kakovostnih javnih prostorov tudi v izvenmestnih območjih, ki so ključna za oživljanje in ohranjanje življenja v njih ter razvijanje lokalnih kvalit. Izvenmestni prostor ne sme postati serija »satelitov« regijskega središča brez avtohtone in širšemu avditoriju zanimive identitete.

Prioritete sestavljajo ključni projekti, da se vzpostavi mreža urejenih točk ali območij, s katerimi bi se začelo trenutno neustrezno stanje izboljševati:

- Celovita ureditev starega mestnega jedra, predvsem talnih površin, pročelij in drugih površin, ki opredeljujejo ta prostor, v smislu podpore programski in prometni strategiji tega območja (izvedba javnega natečaja)
- Opredelitev in spodbuda za formiranje prepoznavne in urejene poslovno-kulturne cone v mestnem jedru na območju Novega trga in ob Seidlovi cesti (javno-zasebno partnerstvo, obvezna izvedba javnega natečaja)

- Načrtovanje ter izvedba povezovalnih poti in mostov namenjenih kolesarjem in pešcem, ki bi bili v največji meri ločeni od cestne infrastrukture in bi povezovali mestne površine z območji za sprostitev.
- Ureditev desnega brega reke Krke v območju Kandijske ceste ter izvedba obrečne cone, ki bi omogočala ureditev t.i. »mestne plaže« z gostinsko ponudbo ob reki (razvoj mesta na južnem desnem bregu Krke)
- Opredelitev območij posebnega pomena (Glavni trg in širše mestno jedro, arheološki park na Marofu, Novi trg, Kandija, območje BTC, Narodni dom) ter priprava prostorskih izhodišč za izvedbo javnih natečajev v teh območjih.
- Preureditev obstoječe avtobusne postaje, ureditev lastniških razmerij ter celovita prenova/rekonstrukcija ali rušitev in gradnja novega potniškega terminala
- Izdelava strategije in projektov za ureditev središč vaških naselij in vasi ter vključitev lokalnega prebivalstva v aktivnosti povezane z izgradnjo identitete kraja.

5.3 Analiza stanja in rezultati

Po analizi stanja, ki je ob nastopu US MONM pokazala, da aktivnosti za doseganje nekaterih zgoraj navedenih točk že potekajo, vendar so mnoge zastale iz različnih upravno-administrativnih, finančnih ali drugih razlogov, je US izpostavil tudi ožjo skupino kratkoročnih prioritet, kjer obstajajo možnosti za opazne premike v krajšem obdobju ali kjer je nujen razmislek glede strateških odločitev (Slak, 2016). Aktivnosti Urbanističnega sveta MONM so v določeni meri že vidne ali pa je v polnem teku priprava vsega potrebnega za njihovo skorajšnjo uresničenje. Pomembno je poudariti, da tukaj navedeni ukrepi, rezultati in prioritete za urejeno mesto ne bi mogli nastati zgolj na podlagi urbanističnega planiranja in dela Urada za prostor in razvoj, kar je razvidno že iz opisa izvedenega. Izvedeno se morda zdi malo po obsegu, vendar gre za najtežavnejše in najpomembnejše izboljšave, ki so generator (že omenjene točke, ki vplivajo na širši prostor) nadaljnjega razvoja in ureditev in predstavljajo mrežo dobrih, drobnih rešitev. Konkretni rezultati večletnega obstoja Urbanističnega sveta so, razen največje operacije v mestnem jedru (prenova javnih površin), pomembni fragmenti, ki sledijo principu posegov od drobnega k velikemu, od znotraj navzven.

Če bo pri urejanju prostora v Novem mestu pod taktirko Urbanističnega sveta v nadaljnjih letih prišlo še do izvedbe ostalih prioritetnih projektov – če se bo torej ohranila rdeča nit prostorskega razvoja mestne občine ne glede na vsakokratno oblast, bodo vloga, delo in prizadevanja US MONM povsem upravičena; predstavljala bodo ogrodje nadaljnje rasti in koherentne, inkluzivne, participativne urbane politike.

6. DISKUSIJA: PRIPOROČILA IN USMERITVE OBČINAM, TER OPOZORILA IN NAPOTILA PRI NADALJNJIH USKLAJEVANJIH NA TEM PODROČJU

Manjše, kadrovske šibkejše občine in mesta bodo zakonsko zahtevo po enem arhitektu v funkciji občinskega urbanista zagotovile sicer dokaj enostavno, vprašanje pa je, ali bodo novi nosilci urbanega razvoja mest in občin kos tej nalogi in kako bodo občine zagotovile kompetentnost teh oseb. Navsezadnje so špekulacije s prostorom v manjših občinah eden od najbolj donosnih načinov pridobivanja kapitala, zato lahko računamo, da v nekaterih občinah interesa po močnih in kompetentnih občinskih urbanistih ne bo. Regionalni pristop k tej tematiki bi

zagotovo predstavljal višjo kakovost, morebitni negativni vplivi lokalnih oblasti pa bi se zrelativizirali.

Nevladne organizacije (NVO) s področja ravnanja s prostorom, ki jih omenja ZUreP-3, so izrazito omejene na Ljubljano oz. obstajajo predvsem na nacionalnem nivoju. Trenutno je na seznamu NVO, ki delujejo na področju prostora v Sloveniji, registriranih samo 12 organizacij. Le dve od teh sta registrirani izven Ljubljane; ena v Domžalah in ena v Novem mestu (vir: <https://www.gov.si teme/ nevladne-organizacije/>). Tudi društva arhitektov, urbanistov, prostorskih načrtovalcev ali krajskih arhitektov delujejo in so aktivna izključno v mestnih občinah ali celo samo na regionalni ravni. Ob povečanih pritiskih na prostor se lahko celo zgodi pojav ad hoc registracij NVO, preko katerih bi bile omogočene špekulacije z javnim prostorom. Nasprotno temu pojavu pa bi regionalne NVO zagotovile enak status in obravnavo (javnega) prostora v manjših občinah, kot so ga že zdaj deležna večja mesta in mestne občine. Ob tem ni zanemarljivo, da takšen pristop krepi policentrično ureditev države in je vsaj na področju obravnave prostora lahko precej učinkovitejši od razdrobljenega pristopa po številnih manjših občinah. Povezovanje občin, ki na področju prostora že zdaj poteka zaradi posameznih aktivnosti, ki segajo preko njihovih meja, bi lahko zaživel v večjem obsegu.

Ob omembi regionalnih centrov moči in vpliva lahko pride do odpora s strani lokalnih skupnosti, ki dobijo občutek vsiljevanja odločitev z drugih interesnih območij. Temu je moč oporekati, saj je Slovenija majhna in so vplivi regionalnih centrov v vsakem primeru (če ne drugače, v primeru upravnih enot ali zdravstva) že razmeroma močni. Tudi primeri, ko manjše občine vključujejo v svoje upravljanje s prostorom akterje iz večjih mest, niso redki in kažejo, da takšne ureditve ob resnično kompetentnih osebah (priznanih v širšem prostoru) ali skupinah ne bi bile problematične.

Tisto, kar je pri tem problematično, je gotovo določitev kompetenc oz. priznanje le-teh. Menimo, da je na območju regij – torej v bistveno večjem vplivnem območju, kot ga sicer pokriva večina manjših mest oz. občin – enostavneje zagotoviti in s konsenzom tistih, ki jih regijski okvir zajema, potrditi ustrezno sestavo instituta mestnega arhitekta, kot veččlanskega odločevalskega telesa v obliki sveta, komisije, instituta, zavoda, odbora ipd. Predlagana veččlanska sestava instituta občinskega urbanista ali bolje, regijske urbanistične institucije bi bila lahko sestavljena iz oseb, ki zagotavljajo tako strokovno avtoriteto različnih področij, kot tudi razpršeno lokalno pokritost regije. Izvajanje različnih procesov vključevanja javnosti v odločitve ter kanaliziranje različnih interesov skozi ustrezno politiko odločanja o javnem prostoru s pomočjo vzpostavljene institucije občinskega ali mestnega arhitekta lahko pomembno izboljša identifikacijo, razvojne in dolgoročne strategije ter zagotavlja neprekinjen, demokratičen in vključujoč razvoj (Messerschmidt in von Zadow, 2019). Prostor je nacionalna, omejena dobrina in kot tak ne bi smel biti podvržen kadrovskim omejitvam majhnega področja (občine). Za vsak kraj bi moral biti zagotovljen kompetenten strokovni institut, ki bi to dobrino obravnaval v širšem (regijskem) kontekstu s konkretnimi rezultati na nivoju soseske, kraja občine ali manjšega mesta.

LITERATURA IN VIRI

- Bačlija Brajnik, I. (2010). Urbani menedžment: koncept, dimenzije in orodja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede UL.
- Collins, G. R., Crasemann Collins, R. (1965). Camillo Sitte and the birth of modern city planning. London: Phaidon press.
- Čakš, A. (2013). Intervju: Mestni menedžer je skrbnik bivanja v središču mest, Irena Razpotnik, mestna menedžerka. *Finance*, 16. 12. 2013. Ljubljana: Časnik Finance, časopisno založništvo d.o.o. Dostopno na: <https://www.finance.si/8353481/Intervju-Mestni-menedzer-je-skrbnik-bivanja-v-srediscu-mest>
- de Moncan, P. (2002). Le Paris d'Hausmann. Paris: Les Éditions du Mécène.
- Dešman, M. (2007). Namesto zaključka. V: *O urbanizmu. Kaj se dogaja s sodobnim mestom?* Str. 371–379. Čerpes, I., Dešman, M. (ur.). Zbornik. Ljubljana: Založba Krtina.
- Gehl, J. (2010). Cities for people. Washington DC: Island Press.
- Hatherley, O. (2015). »Wouldn't buildings be better designed by people who lived in the city where they practiced?«, 22 December 2015. Dostopno na: <https://www.dezeen.com/2015/12/22/owen-hatherley-opinion-bring-back-the-municipal-architecture-department-norman-engleback-lcc/> (20. 12. 2022)
- Klipšteter, T. (2015). Koliko besede imajo arhitekti pri urejanju mest? V Kranju in Mariboru nobene, v Ljubljani in Velenju odločilno. Ljubljana: *Dnevnik*, 14. 5. 2015. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042712871> (20. 11. 2022)
- Kos, D. (2007). Neurbarna nacija. V: *O urbanizmu. Kaj se dogaja s sodobnim mestom?* Str. 137–163. Čerpes, I., Dešman, M. (ur.). Zbornik. Ljubljana: Založba Krtina.
- Kos, D., Jankovič Potočnik, A. (2005). Participativna prenova mest. Ljubljana: *Urbani izziv letnik* 16. št. 2, str. 16–23, 141–146. Ljubljana: Urbanistični inštitut RS. Dostopno na: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC:XZVLIRUH> (20. 12. 2022)
- Messerschmidt, R., von Zadow, A. (2019). Process and Participation. V: *Sustainable Urban Planning – Vibrant Neighbourhoods, Smart Cities, Resilience*. Str. 50–59. Bott, H, Grassl, G.C., Anders S., (ur.). Munich: Editon Detail. Detail Business information GmbH, <https://doi.org/10.11129/9783955534639>
- Mihelič, B. (2008). Prenova mesta. Metodološka orodja za določanje in vrednotenje prednostnih območij in tipov prenove. CRP »Konkurenčnost Slovenije 2006 – 2013«. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije. Dostopno na: http://www.arhiv.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostor/pdf/studije/prenova_mesta_koncno_porocilo.pdf (20.02.2022)
- Musič, B.V. (2004). Mesto in urbanizem med teorijo in prakso. *Teorija in praksa*, let. 41, 1–2/2004. Str. 309–331. Ljubljana: Filozofska fakulteta UL. Dostopno na: <http://dk.fdv.uni-lj.si/tip/tip20041-2music.pdf> (20. 12. 2022)
- Ovsec, D. J. (1994). O meščanstvu kot zgodovinskem, etnološkem in posebej – psihološkem pojmu. Interdisciplinarna interpretacija. Ljubljana: *Etnolog* 4 (LV). Str. 35–63. Dostopno na: https://www.etno-muzej.si/files/etnolog/pdf/0354-0316_4_ovsec_o.pdf (20.11.2022)
- Plut, D. (2000). Večja mesta Slovenije kot okoljsko problemska območja. *Geographica Slovenica*, 33/1, str. 219–245. Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-EKKQKP31> (20.02.2022)
- Sim, D. (2019). *Soft City: Building Density for Everyday Life*. Washington; Covelo; London: Island Press.
- Simič, M. (2007). Mestni arhitekt med bajkami in resničnostjo. *Park, letn. 10, št. 10, 19. maj 2007*, str. 25. Novo mesto: Založba Goga.
- Skalicky, S. (2008). Mestni arhitekt in arhitektura mesta. *Arhitektura raziskave*, 2008/2. Str. 32–37. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo UL.
- Slak, T. (2016). Urbanistični svet kot generator vizije. Usmeritve in prioritete za dolgoročen prostorski razvoj Novega mesta. V: *reVizije prostora Novega mesta*. Str. 106–109. Ostanek, P., Zanoški, N. (ur.). Novo mesto: Založba Goga.
- Tekavčič, M., J. Hegler, Grunfeld, V. (2009). Organiziranost Mestne občine Ljubljana v luči novega javnega menedžmenta. *Uprava (Ljubljana), letnik 7, 1/2009*, str. 87–111. Ljubljana: Fakulteta za upravo UL. <https://doi.org/10.17573/cepar.v7i1.125>

- Trampuž, A. Dimitrovska Andrews, K. (2018). Izjemnost Fabianijevih urbanističnih del. *Urbani izziv, strokovna izdaja*, št. 8, september 2018, str. 107-114. Ljubljana: Urbanistični inštitut RS. Dostopno na: https://urbani-izziv.uirs.si/povzetek_S?id=69&id_k=S&idc=19 (18.10.2022)
- Upravljanje mestnih središč. Dobre prakse v Sloveniji in Avstriji 2017. (2017). V. Petrovčič (ur.). Ljubljana: Spirit Slovenija.
- Zakon o arhitekturni in inženirski dejavnosti (ZAID). Uradni list RS, št. 61/2017 z dne 2.11.2017. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAK07342> (12.12.2022)
- Zakon o urejanju prostora – 2 (ZUreP-2). Uradni list RS, št. 61/2017 z dne 2.11.2017. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAK07341> (11.10.2022)
- Zakon o urejanju prostora – 3 (ZUreP-3). Uradni list RS, št. 199/2021 z dne 22.12.2021. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAK08249> (23.12.2022)
- Zupančič, B. (1999). Urbanistično načrtovanje za nove družbene razmere: seminar, Društvo arhitektov Ljubljana, Ljubljana, 6. - 7. oktober 1999. *Urbani izziv letnik 10*, št. 2/1999. Str. 134-136. Ljubljana: Urbanistični inštitut RS. Dostopno na: <https://www.jstor.org/stable/44164495> (14.12.2022)

UVODNIK

EDITORIAL

ČLANEK

ARTICLE

RAZPRAVA

DISCUSSION

RECENZIJA

REVIEW

PROJEKT

PROJECT

DELAVNICA

WORKSHOP

NATEČAJ

COMPETITION

PREDSTAVITEV

PRESENTATION

DIPLOMA

MASTER THESIS